

Міністерство освіти і науки України
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»

Соціально-гуманітарний факультет
Кафедра політичних наук і права

**Методичні рекомендації для самостійної роботи
з дисципліни «Сімейне право»**

Укладачі:
Лісюк Ю. В.,
к.ю.н., доцент

Одеса - 2019

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Південноукраїнського національного педагогічного університету
імені К. Д. Ушинського (протокол № 4 від 28.11.2019 року)*

Рецензенти:

Кузніченко С. О. - доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки, перший проректор Одеського державного університету внутрішніх справ.

Долженков О. Ф., доктор юридичних наук, професор, професор кафедри політичних наук і права, ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. . Ушинського»

Методичні рекомендації для самостійної роботи з дисципліни «Сімейне право» [для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право»]. Укладач: Лисюк Ю. В. ДЗ «Південноукраїнський нац. пед. ун-т імені К. Д. Ушинського». Одеса : Вид-во «Університет Ушинського». 2019. 36 с.

Методичні рекомендації укладені відповідно до Освітньо-професійної програми «Право» для підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право». У рекомендаціях висвітлені основні завдання щодо самостійної роботи здобувачів зазначеного профілю відповідно до сучасних тенденцій освітнього процесу в закладі вищої освіти

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, ОПП, спеціальність, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 5	Галузь знань: 08 Право	Статус дисципліни: додаткова	
Модулів – 1	Освітньо-професійна програма: Право	Мова навчання: українська	
Змістових модулів – 3		Рік підготовки:	
		3-й	3-й
Індивідуальне науково-дослідницьке завдання: реферат	Спеціальність: 081 Право	Семестр:	
		3-й	3-й
Загальна кількість годин – 80		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 6; самостійної роботи – 5.	Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)	44 год.	
		Практичні, семінарські	
		36 год.	
		Самостійна робота	
		70 год.	
		Індивідуальні завдання:	
		Вид контролю: екзамен	

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

- для денної форми навчання – 50% : 50%;

2. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета навчальної дисципліни – формування у студентів системи знань щодо розвитку сімейно-правових відносин, досвіду застосування сімейно-правових інструментів та юридичних технологій, сформованих у різні історичні епохи та обумовлених об'єктивними суспільними процесами, особливостей їх використання в сучасних умовах становлення держави і суспільства, сприяння розвитку їхньої правосвідомості і формуванню політичної та правової культури майбутніх юристів.

Передумови для вивчення дисципліни: для вивчення навчальної дисципліни «Сімейне право» здобувачі мають опанувати знання з таких навчальних дисциплін, як «Римське право», «Теорія держави і права», «Конституційне право України».

Очікувані результати навчання:

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач повинен:

знати:

- конкретні соціально-історичні, культурні, економічні і політичні умови, в яких відбувалося виникнення, функціонування і розвиток сімейно-правових інститутів країн світу;
- основні правові інститути і пам'ятки сімейного права різних історичних епох, юридичну термінологію і традиції;
- категорії взаємодії і взаємозумовленості різного роду правових механізмів і правових інститутів (кодифікацій, галузей права, окремих норм і т.д.);

уміти:

- на основі ґрунтовного вивчення досвіду країн і народів світу щодо формування сімейного права, здобутого у різні історичні періоди, глибше пізнати сімейно-правові відносини у реаліях сучасності;
- виробляти особливе юридичне мислення, необхідне для засвоєння і застосування сімейного права.

Й опанувати наступні компетентності:

Загальні компетентності:

ЗК2   Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК7   Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК13   Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і

досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку

права, його місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у

розвитку суспільства, техніки і технологій.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності:

- СК3 Повага до честі і гідності людини як найвищої соціальної цінності, розуміння їх правової природи.
- СК7 Здатність застосовувати знання завдань, принципів і доктрин національного права, а також змісту правових інститутів, щонайменше з таких галузей права, як: конституційне право, адміністративне право і адміністративне процесуальне право, цивільне і цивільне процесуальне право, кримінальне і кримінальне процесуальне право.
- СК8 Знання і розуміння особливостей реалізації та застосування норм матеріального і процесуального права.
- СК9 Знання і розуміння основ правового регулювання обігу публічних грошових коштів.
- СК10 Знання і розуміння соціальної природи трудових відносин та їх правового регулювання.
- СК12 Здатність аналізувати правові проблеми, формувати та обґрунтовувати правові позиції.
- СК13 Здатність до критичного та системного аналізу правових явищ і застосування набутих знань у професійній діяльності.
- СК14 Здатність до консультування з правових питань, зокрема, можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів, відповідно до вимог професійної етики, належного дотримання норм щодо нерозголошення персональних даних та конфіденційної інформації.

Міждисциплінарні зв'язки: «Теорія держави і права», «Конституційне право України», «Адміністративне право та процес», «Ювенальне право», «Профілактика та запобігання дитячій злочинності», «Кримінальне право».

3. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Критерії оцінювання за різними видами роботи

Вид роботи	бали	Критерії
Практичні заняття	0 балів	Здобувач не бере участі в практичному занятті, є лише спостерігачем.
	1 бал	Здобувач бере активну участь у практичному занятті. Висловлює власні міркування, наводить доцільні приклади.
Самостійна робота	0 балів	Завдання не виконано.
	1 бал	Завдання виконано формально, стандартними книжковими фразами, без власних роздумів.
	2 бали	Завдання виконано з творчим підходом, містить не шаблонні фрази, розгорнуте, цікаве, відрізняється власними роздумами, висновками.
Контрольна модульна робота	0 балів	Відповіді на запитання неправильні.
	1 бал	Відповіді на запитання загалом правильні, проте наявні помилки у визначеннях.
	2 бали	Відповіді на запитання правильні, повні, обґрунтовані, логічно побудовані.

Критерії оцінювання підсумкового контролю (екзамен)

Бали	Критерії
0 балів	Відповіді на запитання відсутні.
1-5 балів	Відповіді на запитання неповні, невпевнені. Відсутні приклади практичного використання.
6-10 балів	Здобувач не вміє логічно думати, робити власні висновки. Відповіді на запитання формальні, книжкові. Не наведено прикладів практичного використання в освітньому процесі
11-15 балів	Відповіді на запитання загалом правильні, проте наявні помилки у визначеннях. Здобувач намагається робити власні висновки, наводить приклади практичного використання в освітньому процесі.
16-20 балів	Здобувач уміє розмірковувати, робити власні висновки. Відповіді на запитання повні, обґрунтовані, логічно побудовані, з прикладами практичного використання.

Критерії оцінювання за всіма видами контролю

Сума балів	Критерії оцінки
Відмінно (90 – 100 А)	Здобувач знає: конкретні соціально-історичні, культурні, економічні і політичні умови, в яких відбувалося виникнення, функціонування і

	<p>розвиток сімейно-правових інститутів країн світу; основні правові інститути і пам'ятки сімейного права різних історичних епох, юридичну термінологію і традиції; категорії взаємодії і взаємозумовленості різного роду правових механізмів і правових інститутів (кодифікацій, галузей права, окремих норм і т.д.).</p> <p>Здобувач уміє: на основі ґрунтовного вивчення досвіду країн і народів світу щодо формування сімейного права, здобутого у різні історичні періоди, глибше пізнавати сімейно-правові відносини у реаліях сучасності; виробляти особливе юридичне мислення, необхідне для засвоєння і застосування сімейного права.</p> <p>Здобувач здатен: застосовувати знання у практичних ситуаціях; вчитися і оволодівати сучасними знаннями; зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку права, його місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій; поважає честь і гідність людини як найвищої соціальної цінності, розуміння їх правової природи; застосовувати знання завдань, принципів і доктрин національного права, а також змісту правових інститутів, щонайменше з таких галузей права, як: конституційне право, адміністративне право і адміністративне процесуальне право, цивільне і цивільне процесуальне право, кримінальне і кримінальне процесуальне право; знати і розуміти особливості реалізації та застосування норм матеріального і процесуального права, основи правового регулювання обігу публічних грошових коштів, соціальну природу трудових відносин та їх правового регулювання. Здобувач здатен аналізувати правові проблеми, формувати та обґрунтовувати правові позиції, до критичного та системного аналізу правових явищ і застосування набутих знань у професійній діяльності до консультування з правових питань, зокрема, можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів, відповідно до вимог професійної етики, належного дотримання норм щодо нерозголошення персональних даних та конфіденційної інформації. У результаті освоєння навчальної дисципліни здобувач демонструє високий рівень сформованості компетентностей за заданими стандартами, що повністю забезпечує вимоги до знань, умінь з дисципліни, що визначені щодо навчального плану.</p>
<p>Добре (82 – 89 В)</p>	<p>Здобувач на достатньому рівні знає: конкретні соціально-історичні, культурні, економічні і політичні умови, в яких відбувалося виникнення, функціонування і розвиток сімейно-правових інститутів країн світу; основні правові інститути і пам'ятки сімейного права різних історичних епох, юридичну термінологію і традиції; категорії взаємодії і взаємозумовленості різного роду правових механізмів і правових інститутів (кодифікацій, галузей права, окремих норм і</p>

	<p>т.д.). Робить незначні помилки у визначенні окремих понять. Здобувач на достатньому рівні уміє: на основі ґрунтовного вивчення досвіду країн і народів світу щодо формування сімейного права, здобутого у різні історичні періоди, глибше пізнавати сімейно-правові відносини у реаліях сучасності; виробляти особливе юридичне мислення, необхідне для засвоєння і застосування сімейного права. Робить незначні помилки, однак уміє їх самостійно виправляти.</p> <p>Здобувач на достатньому рівні здатен: застосовувати знання у практичних ситуаціях; вчитися і оволодівати сучасними знаннями; зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку права, його місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій; поважає честь і гідність людини як найвищої соціальної цінності, розуміння їх правової природи; застосовувати знання завдань, принципів і доктрин національного права, а також змісту правових інститутів, щонайменше з таких галузей права, як: конституційне право, адміністративне право і адміністративне процесуальне право, цивільне і цивільне процесуальне право, кримінальне і кримінальне процесуальне право; знати і розуміти особливості реалізації та застосування норм матеріального і процесуального права, основи правового регулювання обігу публічних грошових коштів, соціальну природу трудових відносин та їх правового регулювання. Здобувач здатен аналізувати правові проблеми, формувати та обґрунтовувати правові позиції, до критичного та системного аналізу правових явищ і застосування набутих знань у професійній діяльності до консультування з правових питань, зокрема, можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів, відповідно до вимог професійної етики, належного дотримання норм щодо нерозголошення персональних даних та конфіденційної інформації, однак буває невпевненим у власних висновках. У результаті освоєння навчальної дисципліни здобувач демонструє достатній рівень сформованості компетентностей за заданими стандартами, що забезпечує йому самостійне вирішення основних практичних задач, що розглянуті при вивченні дисципліни.</p>
<p>Добре (74 – 81 С)</p>	<p>Здобувач на середньому рівні знає: конкретні соціально-історичні, культурні, економічні і політичні умови, в яких відбувалося виникнення, функціонування і розвиток сімейно-правових інститутів країн світу; основні правові інститути і пам'ятки сімейного права різних історичних епох, юридичну термінологію і традиції; категорії взаємодії і взаємозумовленості різного роду правових механізмів і правових інститутів (кодифікацій, галузей права, окремих норм і</p>

	<p>т.д.), однак допускає неточності у викладенні основної частини матеріалу.</p> <p>Здобувач на середньому рівні уміє: на основі ґрунтовного вивчення досвіду країн і народів світу щодо формування сімейного права, здобутого у різні історичні періоди, глибше пізнавати сімейно-правові відносини у реаліях сучасності; виробляти особливе юридичне мислення, необхідне для засвоєння і застосування сімейного права. Виконує завдання за шаблоном, потребує допомоги викладача.</p> <p>Здобувач на середньому рівні здатен: застосовувати знання у практичних ситуаціях; вчитися і оволодівати сучасними знаннями; зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку права, його місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій; поважає честь і гідність людини як найвищої соціальної цінності, розуміння їх правової природи; застосовувати знання завдань, принципів і доктрин національного права, а також змісту правових інститутів, щонайменше з таких галузей права, як: конституційне право, адміністративне право і адміністративне процесуальне право, цивільне і цивільне процесуальне право, кримінальне і кримінальне процесуальне право; знати і розуміти особливості реалізації та застосування норм матеріального і процесуального права, основи правового регулювання обігу публічних грошових коштів, соціальну природу трудових відносин та їх правового регулювання. Здобувач на середньому рівні здатен аналізувати правові проблеми, формувати та обґрунтовувати правові позиції, до критичного та системного аналізу правових явищ і застосування набутих знань у професійній діяльності до консультування з правових питань, зокрема, можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів, відповідно до вимог професійної етики, належного дотримання норм щодо нерозголошення персональних даних та конфіденційної інформації, однак є невпевненим у власних висновках та не може аргументувати власну позицію.</p>
<p>Задовільно (64 – 73 D)</p>	<p>Здобувач на задовільному рівні знає: конкретні соціально-історичні, культурні, економічні і політичні умови, в яких відбувалося виникнення, функціонування і розвиток сімейно-правових інститутів країн світу; основні правові інститути і пам'ятки сімейного права різних історичних епох, юридичну термінологію і традиції; категорії взаємодії і взаємозумовленості різного роду правових механізмів і правових інститутів (кодифікацій, галузей права, окремих норм і т.д.), однак має прогалини у викладенні значної частини матеріалу.</p> <p>Здобувач на задовільному рівні уміє: на основі ґрунтовного</p>

	<p>вивчення досвіду країн і народів світу щодо формування сімейного права, здобутого у різні історичні періоди, глибше пізнавати сімейно-правові відносини у реаліях сучасності; виробляти особливе юридичне мислення, необхідне для засвоєння і застосування сімейного права. Однак не уміє викладати матеріал, втрачає структуру та основні компоненти змісту.</p> <p>Здобувач на задовільному рівні здатен: застосовувати знання у практичних ситуаціях; вчитися і оволодівати сучасними знаннями; зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку права, його місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій; поважає честь і гідність людини як найвищої соціальної цінності, розуміння їх правової природи; застосовувати знання завдань, принципів і доктрин національного права, а також змісту правових інститутів, щонайменше з таких галузей права, як: конституційне право, адміністративне право і адміністративне процесуальне право, цивільне і цивільне процесуальне право, кримінальне і кримінальне процесуальне право; знати і розуміти особливості реалізації та застосування норм матеріального і процесуального права, основи правового регулювання обігу публічних грошових коштів, соціальну природу трудових відносин та їх правового регулювання. Здобувач не здатен аналізувати правові проблеми, формувати та обґрунтовувати правові позиції, до критичного та системного аналізу правових явищ і застосування набутих знань у професійній діяльності до консультування з правових питань, зокрема, можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів, відповідно до вимог професійної етики, належного дотримання норм щодо нерозголошення персональних даних та конфіденційної інформації. Потребує постійного контролю з боку викладача, має низькі навички самостійної роботи, робить помилки у виконанні завдань.</p>
<p>Задовільно (60 – 63 E)</p>	<p>Здобувач на низькому рівні знає: конкретні соціально-історичні, культурні, економічні і політичні умови, в яких відбувалося виникнення, функціонування і розвиток сімейно-правових інститутів країн світу; категорії взаємодії і взаємозумовленості різного роду правових механізмів і правових інститутів (кодіфікацій, галузей права, окремих норм і т.д.), однак має значні прогалини у викладені значної частини матеріалу. Не знає основні правові інститути і пам'ятки сімейного права різних історичних епох, юридичну термінологію і традиції;</p> <p>Здобувач на низькому рівні уміє: на основі ґрунтового вивчення досвіду країн і народів світу щодо формування сімейного права, здобутого у різні історичні періоди. Однак не уміє викладати</p>

	<p>матеріал, втрачає структуру та основні компоненти змісту. Не уміє глибше пізнавати сімейно-правові відносини у реаліях сучасності; виробляти особливе юридичне мислення, необхідне для засвоєння і застосування сімейного права.</p> <p>Здобувач на низькому рівні здатен: застосовувати знання у практичних ситуаціях; вчитися і оволодівати сучасними знаннями; зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку права, його місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій; поважає честь і гідність людини як найвищої соціальної цінності, розуміння їх правової природи. Не здатен застосовувати знання завдань, принципів і доктрин національного права, а також змісту правових інститутів, щонайменше з таких галузей права, як: конституційне право, адміністративне право і адміністративне процесуальне право, цивільне і цивільне процесуальне право, кримінальне і кримінальне процесуальне право; знати і розуміти особливості реалізації та застосування норм матеріального і процесуального права, основи правового регулювання обігу публічних грошових коштів, соціальну природу трудових відносин та їх правового регулювання. Здобувач не здатен аналізувати правові проблеми, формувати та обґрунтовувати правові позиції, до критичного та системного аналізу правових явищ і застосування набутих знань у професійній діяльності до консультування з правових питань, зокрема, можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів, відповідно до вимог професійної етики, належного дотримання норм щодо нерозголошення персональних даних та конфіденційної інформації. Допускає грубі помилки.</p>
<p>Незадовільно (35 – 59 FX)</p>	<p>Здобувач фрагментарно знає: конкретні соціально-історичні, культурні, економічні і політичні умови, в яких відбувалося виникнення, функціонування і розвиток сімейно-правових інститутів країн світу. Має часткові знання щодо категорії взаємодії і взаємозумовленості різного роду правових механізмів і правових інститутів (кодифікацій, галузей права, окремих норм і т.д.). Не знає основні правові інститути і пам'ятки сімейного права різних історичних епох, юридичну термінологію і традиції;</p> <p>Здобувач фрагментарно уміє: на основі ґрунтовного вивчення досвіду країн і народів світу щодо формування сімейного права, здобутого у різні історичні періоди. Однак не уміє викладати матеріал, втрачає структуру та основні компоненти змісту. Не уміє глибше пізнавати сімейно-правові відносини у реаліях сучасності. Не уміє виробляти особливе юридичне мислення, необхідне для засвоєння і застосування сімейного права.</p> <p>Здобувач фрагментарно здатен: застосовувати знання у практичних</p>

	<p>ситуаціях; вчитися і оволодівати сучасними знаннями; зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку права, його місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій. Не здатен поважати честь і гідність людини як найвищої соціальної цінності, розуміння їх правової природи. Не здатен застосовувати знання завдань, принципів і доктрин національного права, а також змісту правових інститутів, щонайменше з таких галузей права, як: конституційне право, адміністративне право і адміністративне процесуальне право, цивільне і цивільне процесуальне право, кримінальне і кримінальне процесуальне право; знати і розуміти особливості реалізації та застосування норм матеріального і процесуального права, основи правового регулювання обігу публічних грошових коштів, соціальну природу трудових відносин та їх правового регулювання. Здобувач не здатен аналізувати правові проблеми, формувати та обґрунтовувати правові позиції, до критичного та системного аналізу правових явищ і застосування набутих знань у професійній діяльності до консультування з правових питань. Має часткові знання щодо можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів, відповідно до вимог професійної етики, належного дотримання норм щодо нерозголошення персональних даних та конфіденційної інформації. Допускає грубі помилки.</p>
--	--

4. Засоби діагностування результатів навчання

Контрольна модульна робота, усне опитування, підсумкова контрольна робота, самостійна робота, екзамен.

5. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Сімейне право: загальні положення (теми 1-3)

Тема 1. Поняття сімейного права

Поняття та предмет сімейного права. Характеристика предмету сімейного права. Поняття та характеристика методів сімейного права. Диспозитивний метод сімейного права. Імперативний метод сімейного права. Способи правового регулювання. Дозвіл. Заборона. Позитивне зобов'язання. Основні чинники методів сімейного права.

Основні принципи сімейного права. Державна охорона, сім'ї, материнства, батьківства. Рівність учасників сімейних правовідносин. Недопустимість державного або будь-якого втручання в сімейні правовідносини. Пріоритет сімейного виховання. Регулювання сімейних

відносин за домовленістю. Пріоритет захисту прав та інтересів дітей та непрацездатних членів сім'ї.

Тема 2. Джерела сімейного права

Конституція України в системі джерел сімейно-правових норм. Сімейний кодекс як основне джерело сімейного законодавства України. Основні розділи сімейного кодексу України та їх характеристика. Цивільний кодекс України в системі сімейного законодавства. Договір та звичаї як джерела сімейно-правових норм. Юридичний (правовий) звичай. Міжнародні договори України в системі сімейного законодавства. Конвенції та інші угоди.

Тема 3. Сімейні правовідносини

Поняття сімейних правовідносин. Ознаки сімейних правовідносин. Суб'єкти сімейних правовідносин. Види сімейних правовідносин. Внутрішні сімейні правовідносини. Зовнішні сімейні правовідносини. Підстави виникнення сімейних правовідносин. Підстави зміни сімейних правовідносин. Підстави припинення сімейних правовідносин.

Юридичні факти. Види Юридичних фактів. Юридичні дії. Юридичні події. Правоутворюючі юридичні факти. Правозмінюючі юридичні факти. Правоприпиняючі юридичні факти. Одноразові юридичні факти. Тривалі юридичні факти. Прості юридичні факти. Складні юридичні факти. Здійснення сімейних прав. Виконання сімейних обов'язків. Захист сімейних прав та інтересів. Юрисдикційна форма захисту сімейних прав. Неюрисдикційна форма захисту сімейних прав. Поняття строків у сімейному праві. Види строків у сімейному праві.

Змістовий модуль 2. Правовідносини подружжя (теми 4-7)

Тема 4. Шлюб

Поняття шлюбу. Ознаки шлюбу. Умови укладання шлюбу. Позитивні умови укладання шлюбу. Негативні умови укладання шлюбу. Державна реєстрація шлюбу. Порядок подання заяви про реєстрацію шлюбу. Час реєстрації шлюбу. Місце реєстрації шлюбу. Правові наслідки укладання шлюбу. Поняття недійсності шлюбу. Порядок визнання недійсності шлюбу. Правові наслідки недійсності шлюбу.

Тема 5. Особисті немайнові правовідносини подружжя

Поняття особистих немайнових правовідносин подружжя. Право на материнство та батьківство. Право на повагу до своєї індивідуальності. Право на фізичний та духовний розвиток. Право на зміну прізвища. Право на розподіл обов'язків та спільне вирішення питань життя сім'ї. Право на свободу та особисту недоторканність. Особисті немайнові обов'язки подружжя. Страхові суми.

Тема 6. Майнові правовідносини подружжя

Поняття майнових правовідносин подружжя. Ознаки майнових правовідносин подружжя. Речові правовідносини подружжя. Зобов'язальні

правовідносини подружжя. Характеристика правового режиму розподільного майна подружжя. Види майна подружжя. Майно набуте до шлюбу. Майно набуте за час шлюбу. Житло набуте за час шлюбу. Земельна ділянка набута за час шлюбу.

Правовий режим спільного майна подружжя. Принцип спільності майна подружжя. Підстави набуття права спільної сумісної власності подружжя. Об'єкти права спільної сумісної власності. Здійснення подружжям права спільної сумісної власності. Право подружжя на укладення договору. Право подружжя на визначення порядку користування майном. Здійснення права спільної сумісної власності після розірвання шлюбу. Поділ спільного майна подружжя. Позовна давність.

Шлюбний договір. Зміст шлюбного договору. Строк дії шлюбного договору. Зміна умов шлюбного договору. Розірвання шлюбного договору. Визнання шлюбного договору недійсним. Права та обов'язки подружжя по утриманню. Порядок припинення утримання майна (чоловіка, жінки).

Тема 7. Припинення шлюбу

Поняття припинення шлюбу. Підстави припинення шлюбу. Припинення шлюбу шляхом розірвання. Розірвання шлюбу органом державної реєстрації актів цивільного стану за заявою подружжя, яке не має дітей. Розірвання шлюбу органом державної реєстрації актів цивільного стану за заявою одного із подружжя. Визнання розірвання шлюбу фіктивним. Розірвання шлюбу за рішенням суду за спільною заявою подружжя, яке має дітей. Право на пред'явлення позову про розірвання шлюбу. Правові наслідки розірвання шлюбу. Режим окремого проживання подружжя.

Змістовий модуль 3. Правовідносини батьків, інших членів сім'ї, родичів і дітей (теми 8-18)

Тема 8. Визначення походження дітей

Основні положення щодо визначення походження дітей. Визначення походження дитини від матері та батька, які перебувають у шлюбі між собою. Визначення походження дитини, народженої в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій. Визначення походження дитини від батька у разі реєстрації повторного шлюбу з її матір'ю. Визначення походження дитини, батьки якої не перебувають у шлюбі між собою. Визначення походження дитини від батька за заявою жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою. Визнання батьківства за рішенням суду. Порядок встановлення записів про батьків дитини, якщо батьківство, материнство не встановлене.

Поняття оспорювання батьківства. Оспорювання батьківства особою, яка записана батьком дитини. Оспорювання батьківства після смерті особи, яка записана батьком дитини. Право матері дитини на оспорювання батьківства свого чоловіка. Спір про материнство. Оспорювання батьківства, материнства особи, яка сплачує аліменти за рішенням суду.

Тема 9. Особисті немайнові правовідносини батьків і дітей

Особисті немайнові права батьків і дітей. Визначення імені дитини. Визначення по-батькові дитини. Зміна прізвища дитини її батьками. Зміна по-батькові дитини. Права батьків щодо виховання дитини. Права батьків та дитини на спілкування. Права батьків по захисту дитини. Права та обов'язки неповнолітніх батьків. Права батьків на місце визначення проживання дитини. Права батьків на відібрання малолітньої дитини від інших осіб.

Особисті немайнові обов'язки батьків і дітей. Обов'язок батьків забрати дитину з пологового будинку або іншого закладу охорони здоров'я. Обов'язок батьків зареєструвати народження дитини в органі державної реєстрації актів цивільного стану. Обов'язки батьків щодо виховання та розвитку дитини. Обов'язок дитини, повнолітніх дочки та сина піклуватися про батьків. Виховання дитини. Вирішення органом опіки та піклування спору щодо участі у вихованні дитини того з батьків, хто проживає окремо від неї. Вирішення судом спору щодо участі у вихованні дитини того з батьків, хто проживає окремо від неї. Позбавлення батьківських прав. Поновлення батьківських прав.

Тема 10. Майнові правовідносини батьків і дітей

Правовідносини батьків і дітей з приводу майна. Обов'язок батьків утримувати дитину. Обов'язок батьків утримувати повнолітню дочку. Порядок укладення договорів у разі якщо майно належить малолітній дитині. Заборона укладання договорів стосовно майна малолітньої дитини. Поняття аліментів.

Порядок надання аліментів. Характеристика аліментів. Визначення розміру аліментів. Обов'язок батьків утримувати повнолітнього сина. Обов'язок повнолітнього сина утримувати батьків. Обов'язок повнолітньої дочки утримувати батьків.

Тема 11. Особисті немайнові правовідносини інших членів сім'ї та родичів

Особисті немайнові права та обов'язки інших членів сім'ї та родичів. Права баби та діда, прабаби та прадіда на виховання внуків, правнуків. Права баби і діда щодо захисту внуків. Права братів та сестер на спілкування. Право мачухи, вітчима брати участь у вихованні пасинка, падчерки. Права та обов'язки особи, яка взяла у свою сім'ю дитину, щодо її виховання. Права сестри, брата, мачухи, вітчима та інших членів сім'ї на захист дітей.

Тема 12. Майнові правовідносини інших членів сім'ї та родичів

Майнові права та обов'язки інших членів сім'ї та родичів. Обов'язок баби, діда утримувати внуків. Обов'язок внуків, правнуків утримувати бабу, діда, прабабу, прадіда. Обов'язок по утриманню братів та сестер. Обов'язок мачухи, вітчима утримувати падчерку, пасинка. Обов'язок інших осіб утримувати дитину. Обов'язок падчерки, пасинка утримувати мачуху, вітчима. Обов'язок особи утримувати тих, з ким вона проживала однією сім'єю до досягнення повноліття.

Тема 13. Усиновлення

Поняття усиновлення. Сутність усиновлення. Сутність організаційно-правового механізму щодо усиновлення. Суб'єкти відносин щодо усиновлення. Поняття усиновленої дитини. Особи, які можуть бути усиновлювачами. Особи, які не можуть бути усиновлювачами. Умови усиновлення. Згода батьків на усиновлення дитини. Згода дитини на усиновлення. Усиновлення дитини без згоди батьків. Згода другого з подружжя на усиновлення дитини. Згода опікуна, піклувальника на усиновлення дитини. Згода закладу охорони здоров'я або навчального закладу на усиновлення дитини.

Порядок усиновлення. Обставини щодо можливості усиновлення, які враховують при винесенні рішення суду. Правові наслідки усиновлення. Визнання усиновлення недійсним. Правові наслідки визнання усиновлення недійсним. Скасування усиновлення. Правові наслідки скасування усиновлення.

Тема 14. Усиновлення дітей громадянами України, які проживають за її межами, та іноземцями

Усиновлення дитини, яка є громадянином України, але проживає за межами України. Усиновлення іноземцем дитини, яка є громадянином України. Окремі умови усиновлення дитини. Порядок надання переважного права на усиновлення дитини. Усиновлення дитини, яка є іноземцем і проживає в Україні. Обмеження права іноземця на таємницю усиновлення дитини, яка є громадянином України. Усиновлення в Україні іноземцем дитини, яка є іноземцем або особою без громадянства.

Тема 15. Опіка та піклування над дітьми

Поняття опіки та піклування над дітьми. Сутність опіки та піклування над дітьми. Умови встановлення опіки та піклування над дітьми. Суб'єктами відносин щодо опіки та піклування над дітьми. Діти, над якими встановлюється опіка, піклування. Особа, яка може бути опікуном, піклувальником дитини. Права дитини, над якою встановлено опіку або піклування. Права дитини-сироти і дитини, позбавленої батьківського піклування, яка проживає у закладі охорони здоров'я, навчальному або іншому дитячому закладі, прийомній сім'ї. Права та обов'язки опікуна. Права та обов'язки піклувальника. Припинення опіки та піклування над дітьми. Умови та порядок припинення піклування.

Тема 16. Патронат над дітьми

Поняття патронату над дітьми. Відмінність патронату над дітьми від усиновлення над дітьми. Відмінність патронату над дітьми від опіки та піклування над дітьми. Зобов'язання патронатного вихователя. Договір про патронат над дітьми. Поняття та умови укладення договору про патронат над дітьми. Порядок розірвання договору про патронат над дітьми.

Тема 17. Прийомна сім'я

Поняття прийомної сім'ї. Поняття прийомних батьків. Обов'язки прийомних батьків. Особи, які не можуть бути прийомними батьками. Поняття прийомних дітей. Права, які зберігаються за прийомними дітьми.

Тема 18. Дитячий будинок сімейного типу

Поняття дитячого будинку сімейного типу. Поняття батьків-вихователів. Поняття вихованців. Умови проживання вихованців у дитячому будинку сімейного типу. Права, які зберігаються за вихованцями дитячого будинку сімейного типу. Порядок прийняття рішення про створення дитячих будинків сімейного типу.

5.1. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	денна форма					
	усього	у тому числі				
Л		П	лаб	інд	с.р.	
1	2	3	4	5	6	7
Змістовий модуль 1. Сімейне право: загальні положення						
Тема 1. Поняття сімейного права	10	2	2			6
Тема 2. Джерела сімейного права	10	2	2			6
Тема 3. Сімейні правовідносини	20	4	4			12
Разом за змістовим модулем 1	40	8	8			24
Змістовий модуль 2. Правовідносини подружжя						
Тема 4. Шлюб	10	2	2			6
Тема 5. Особисті немайнові правовідносини подружжя	10	2	2			6
Тема 6. Майнові правовідносини подружжя	10	2	2			6
Тема 7. Припинення шлюбу	10	2	2			6
Разом за змістовим модулем 2	40	8	8			24
Змістовий модуль 3. Правовідносини батьків, інших членів сім'ї, родичів і дітей						
Тема 8. Визначення походження дітей	4	2	2			
Тема 9. Особисті немайнові правовідносини батьків і дітей	6		2			2
Тема 10. Майнові правовідносини батьків і дітей	4		4			
Тема 11. Особисті немайнові правовідносини інших членів сім'ї та родичів	2		2			
Тема 12. Майнові правовідносини інших членів сім'ї та родичів	4		2			2
Тема 13. Усиновлення	4		2			2

Тема 14. Усиновлення дітей громадянами України, які проживають за її межами, та іноземцями	2		2			
Тема 15. Опіка та піклування над дітьми	4		2			2
Тема 16. Патронат над дітьми	2		2			
Тема 17. Прийомна сім'я	4		2			2
Тема 18. Дитячий будинок сімейного типу	6	2	2			2
Разом за змістовим модулем 3	40	4	24			12
Усього годин	120	20	40			60

5.2 Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
		денна
1	Поняття сімейного права	2
2	Джерела сімейного права	2
3	Сімейні правовідносини	4
4	Шлюб	2
5	Особисті немайнові правовідносини подружжя	2
6	Майнові правовідносини подружжя	2
7	Припинення шлюбу	2
8	Визначення походження дітей	2
9	Особисті немайнові правовідносини батьків і дітей	2
10	Майнові правовідносини батьків і дітей	4
11	Особисті немайнові правовідносини інших членів сім'ї та родичів	2
12	Майнові правовідносини інших членів сім'ї та родичів	2
13	Усиновлення	2
14	Усиновлення дітей громадянами України, які проживають за її межами, та іноземцями	2
15	Опіка та піклування над дітьми	2
16	Патронат над дітьми	2
17	Прийомна сім'я	2
18	Дитячий будинок сімейного типу	2
	Разом	40

8. САМОСТІЙНА РОБОТА

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	Форми контролю
		денна форма навчання	
1	Поняття сімейного права	6	Усне опитування

2	Джерела сімейного права	6	Усне опитування
3	Сімейні правовідносини	12	Усне опитування
4	Шлюб	6	Усне опитування
5	Особисті немайнові правовідносини подружжя	6	Усне опитування
6	Майнові правовідносини подружжя	6	Усне опитування
7	Припинення шлюбу	6	Усне опитування
8	Визначення походження дітей		Усне опитування
9	Особисті немайнові правовідносини батьків і дітей	2	Усне опитування
10	Майнові правовідносини батьків і дітей		Усне опитування
11	Особисті немайнові правовідносини інших членів сім'ї та родичів		Усне опитування
12	Майнові правовідносини інших членів сім'ї та родичів	2	Усне опитування
13	Усиновлення	2	Усне опитування
14	Усиновлення дітей громадянами України, які проживають за її межами, та іноземцями		Усне опитування
15	Опіка та піклування над дітьми	2	Усне опитування
16	Патронат над дітьми		Усне опитування
17	Прийомна сім'я	2	Усне опитування
18	Дитячий будинок сімейного типу	2	Усне опитування
	Разом	60	

3. ЗМІСТ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З ДИСЦИПЛІНИ «СІМЕЙНЕ ПРАВО»

Модуль 1. Сімейне право: загальні положення (теми 1-3)

Тема 1. Поняття сімейного права

План роботи

1. Поняття та предмет сімейного права;
2. Характеристика предмету сімейного права;
3. Поняття та характеристика методів сімейного права;
4. Диспозитивний метод сімейного права;
5. Імперативний метод сімейного права;
6. Способи правового регулювання;
7. Дозвіл. Заборона. Позитивне зобов'язання;
8. Основні чинники методів сімейного права;
9. Основні принципи сімейного права;
10. Державна охорона, сім'ї, материнства, батьківства;
11. Рівність учасників сімейних правовідносин;

12. Недопустимість державного або будь-якого втручання в сімейні правовідносини;
13. Пріоритет сімейного виховання;
14. Регулювання сімейних відносин за домовленістю;
15. Пріоритет захисту прав та інтересів дітей та непрацездатних членів сім'ї.

Завдання для самоперевірки

1. Яка різниця між імперативним та диспозитивним методами сімейного права?

Теми рефератів

1. Принципи сімейного права;
2. Сімейне право як навчальна дисципліна та її зв'язок з іншими галузями права.

Тема 2. Джерела сімейного права

План роботи

1. Конституція України в системі джерел сімейно-правових норм;
2. Сімейний кодекс як основне джерело сімейного законодавства України;
3. Основні розділи сімейного кодексу України та їх характеристика;
4. Цивільний кодекс України в системі сімейного законодавства;
5. Договір та звичаї як джерела сімейно-правових норм;
6. Юридичний (правовий) звичай;
7. Міжнародні договори України в системі сімейного законодавства;
8. Конвенції та інші угоди.

Завдання для самоперевірки

1. Місце та роль цивільного кодексу України в системі сімейного законодавства;
2. Місце та роль міжнародних актів у сфері сімейного законодавства.

Теми рефератів

1. Сімейний кодекс України як основне джерело сімейного законодавства;
2. Основні конвенції, їх роль та місце в системі сімейного законодавства.

Тема 3. Сімейні правовідносини

План роботи

1. Поняття сімейних правовідносин.
2. Ознаки сімейних правовідносин.
3. Суб'єкти сімейних правовідносин.
4. Види сімейних правовідносин.
5. Внутрішні сімейні правовідносини.
6. Зовнішні сімейні правовідносини.
7. Підстави виникнення сімейних правовідносин.

8. Підстави зміни сімейних правовідносин.
9. Підстави припинення сімейних правовідносин.
10. Юридичні факти.
11. Види юридичних фактів.
12. Юридичні дії та юридичні події.
13. Правоутворюючі юридичні факти. Правозмінюючі юридичні факти. Правоприпиняючі юридичні факти.
14. Одноразові юридичні факти.
15. Тривалі юридичні факти.
16. Прості юридичні факти.
17. Складні юридичні факти.
18. Здійснення сімейних прав.
19. Виконання сімейних обов'язків.
20. Захист сімейних прав та інтересів.
21. Юрисдикційна форма захисту сімейних прав. Неюрисдикційна форма захисту сімейних прав.
22. Поняття строків у сімейному праві.
23. Види строків у сімейному праві.

Завдання для самоперевірки

1. Поняття юридичного факту та його характеристика;
2. Основні чинники захисту сімейних прав та інтересів.

Теми рефератів

1. Загальна характеристика видів сімейних правовідносин;
2. Строки у сімейному праві та його види.

Модуль 2. Правовідносини подружжя (теми 4-7)

Тема 4. Шлюб

План роботи

1. Поняття шлюбу;
2. Ознаки шлюбу;
3. Умови укладання шлюбу;
4. Позитивні умови укладання шлюбу;
5. Негативні умови укладання шлюбу;
6. Державна реєстрація шлюбу;
7. Порядок подання заяви про реєстрацію шлюбу;
8. Час реєстрації шлюбу. Місце реєстрації шлюбу;
9. Правові наслідки укладання шлюбу;
10. Поняття недійсності шлюбу;
11. Порядок визнання недійсності шлюбу;
12. Правові наслідки недійсності шлюбу.

Завдання для самоперевірки

1. Що таке державна реєстрація шлюбу?
2. Основні умови укладання шлюбу.

Теми рефератів

1. Характеристика шлюбу та його ознаки;
2. Правові наслідки недійсності шлюбу та їх характеристика.

Тема 5. Особисті немайнові правовідносини подружжя **План роботи**

1. Поняття особистих немайнових правовідносин подружжя;
2. Право на материнство та батьківство;
3. Право на повагу до своєї індивідуальності;
4. Право на фізичний та духовний розвиток;
5. Право на зміну прізвища;
6. Право на розподіл обов'язків та спільне вирішення питань життя сім'ї;
7. Право на свободу та особисту недоторканність;
8. Особисті немайнові обов'язки подружжя;
9. Страхові суми.

Завдання для самоперевірки

1. Що таке страхова сума?
2. Хто має право на зміну прізвища та його порядок.

Теми рефератів

1. Право на материнство та батьківство: основні положення;
2. Право на свободу та особисту недоторканність та їх характеристика.

Тема 6. Майнові правовідносини подружжя **План роботи**

1. Поняття майнових правовідносин подружжя;
2. Ознаки майнових правовідносин подружжя;
3. Речові правовідносини подружжя;
4. Зобов'язальні правовідносини подружжя;
5. Характеристика правового режиму розподільного майна подружжя;
6. Види майна подружжя;
7. Майно набуте до шлюбу. Майно набуте за час шлюбу;
8. Житло набуте за час шлюбу;
9. Земельна ділянка набута за час шлюбу;
10. Правовий режим спільного майна подружжя;
11. Принцип спільності майна подружжя;
12. Підстави набуття права спільної сумісної власності подружжя;
13. Об'єкти права спільної сумісної власності;

14. Здійснення подружжям права спільної сумісної власності;
15. Право подружжя на укладення договору;
16. Право подружжя на визначення порядку користування майном;
17. Здійснення права спільної сумісної власності після розірвання шлюбу;
18. Поділ спільного майна подружжя. Позовна давність;
19. Шлюбний договір;
20. Зміст шлюбного договору;
21. Строк дії шлюбного договору;
22. Зміна умов шлюбного договору;
23. Розірвання шлюбного договору;
24. Визнання шлюбного договору недійсним;
25. Права та обов'язки подружжя по утриманню;
26. Порядок припинення утримання майна (чоловіка, жінки).

Завдання для самоперевірки

1. Що таке принцип спільного майна подружжя?
2. Порядок визнання шлюбу недійсним;
3. Позовна давність та її складові.

Теми рефератів

1. Шлюбний договір та його основна характеристика;
2. Види майна подружжя та їх основні складові;
3. Визначення позовної давності та його характеристика.

Тема 7. Припинення шлюбу

План роботи

1. Поняття припинення шлюбу;
2. Підстави припинення шлюбу;
3. Припинення шлюбу шляхом розірвання;
4. Розірвання шлюбу органом державної реєстрації актів цивільного стану за заявою подружжя, яке не має дітей;
5. Розірвання шлюбу органом державної реєстрації актів цивільного стану за заявою одного із подружжя;
6. Визнання розірвання шлюбу фіктивним;
7. Розірвання шлюбу за рішенням суду за спільною заявою подружжя, яке має дітей;
8. Право на пред'явлення позову про розірвання шлюбу;
9. Правові наслідки розірвання шлюбу;
10. Режим окремого проживання подружжя.

Завдання для самоперевірки

1. Порядок розірвання шлюбу органом державної реєстрації актів цивільного стану за заявою подружжя, яке не має дітей;

2. Що таке визнання шлюбу фіктивним?

Теми рефератів

1. Правові наслідки розірвання шлюбу та їх складові;
2. Підстави припинення шлюбу та його види.

Модуль 3. Правовідносини батьків, інших членів сім'ї, родичів і дітей (теми 8-18)

Тема 8. Визначення походження дітей

План роботи

1. Основні положення щодо визначення походження дітей;
2. Визначення походження дитини від матері та батька, які перебувають у шлюбі між собою;
3. Визначення походження дитини, народженої в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій;
4. Визначення походження дитини від батька у разі реєстрації повторного шлюбу з її матір'ю;
5. Визначення походження дитини, батьки якої не перебувають у шлюбі між собою;
6. Визначення походження дитини від батька за заявою жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою;
7. Визнання батьківства за рішенням суду;
8. Порядок встановлення записів про батьків дитини, якщо батьківство, материнство не встановлене;
9. Поняття оспорювання батьківства;
10. Оспорювання батьківства особою, яка записана батьком дитини;
11. Оспорювання батьківства після смерті особи, яка записана батьком дитини;
12. Право матері дитини на оспорювання батьківства свого чоловіка;
13. Спир про материнство;
14. Оспорювання батьківства, материнства особи, яка сплачує аліменти за рішенням суду.

Завдання для самоперевірки

1. Визначення оспорювання батьківства;
2. Особливості спору про материнство.

Теми рефератів

1. Визнання батьківства за рішенням суду та його особливості;
2. Основні види щодо визначення походження дітей.

Тема 9. Особисті немайнові правовідносини батьків і дітей

План роботи

1. Особисті немайнові права батьків і дітей;
2. Визначення імені дитини. Визначення по-батькові дитини;
3. Зміна прізвища дитини її батьками. Зміна по-батькові дитини;
4. Права батьків щодо виховання дитини;
5. Права батьків та дитини на спілкування;
6. Права батьків по захисту дитини;
7. Права та обов'язки неповнолітніх батьків;
8. Права батьків на місце визначення проживання дитини;
9. Права батьків на відібрання малолітньої дитини від інших осіб;
10. Особисті немайнові обов'язки батьків і дітей;
11. Обов'язок батьків забрати дитину з пологового будинку або іншого закладу охорони здоров'я;
12. Обов'язок батьків зареєструвати народження дитини в органі державної реєстрації актів цивільного стану;
13. Обов'язки батьків щодо виховання та розвитку дитини;
14. Обов'язок дитини, повнолітніх дочки та сина піклуватися про батьків;
15. Виховання дитини;
16. Вирішення органом опіки та піклування спору щодо участі у вихованні дитини того з батьків, хто проживає окремо від неї;
17. Вирішення судом спору щодо участі у вихованні дитини того з батьків, хто проживає окремо від неї;
18. Позбавлення батьківських прав. Поновлення батьківських прав.

Завдання для самоперевірки

1. Особливості права батьків щодо виховання дитини;
2. Що таке виховання дитини?

Теми рефератів

1. Права батьків на захист дитини та його особливості;
2. Порядок позбавлення батьківських прав.

Тема 10. Майнові правовідносини батьків і дітей

План роботи

1. Правовідносини батьків і дітей з приводу майна;
2. Обов'язок батьків утримувати дитину;
3. Обов'язок батьків утримувати повнолітню дочку;
4. Порядок укладення договорів у разі якщо майно належить малолітній дитині;
5. Заборона укладання договорів стосовно майна малолітньої дитини;
6. Поняття аліментів;
7. Порядок надання аліментів;
8. Характеристика аліментів;
9. Визначення розміру аліментів;

10. Обов'язок батьків утримувати повнолітнього сина;
11. Обов'язок повнолітнього сина утримувати батьків;
12. Обов'язок повнолітньої дочки утримувати батьків.

Завдання для самоперевірки

1. Основні умови укладення договорів у разі якщо майно належить малолітній дитині
2. Що таке аліменти?

Теми рефератів

1. Визначення аліментів та порядок їх надання;

Тема 11. Особисті немайнові правовідносини інших членів сім'ї та родичів

План роботи

1. Особисті немайнові права та обов'язки інших членів сім'ї та родичів;
2. Права баби та діда, прабаби та прадіда на виховання внуків, правнуків;
3. Права баби і діда щодо захисту внуків;
4. Права братів та сестер на спілкування;
5. Право мачухи, вітчима брати участь у вихованні пасинка, падчерки;
6. Права та обов'язки особи, яка взяла у свою сім'ю дитину, щодо її виховання;
7. Права сестри, брата, мачухи, вітчима та інших членів сім'ї на захист дітей.

Завдання для самоперевірки

1. Особливості прав баби та діди та виховання внуків;
2. Що таке право на спілкування між родичами?

Теми рефератів

1. Особливості особистих немайнових прав та обов'язків інших членів сім'ї та родичів.

Тема 12. Майнові правовідносини інших членів сім'ї та родичів

План роботи

1. Майнові права та обов'язки інших членів сім'ї та родичів;
2. Обов'язок баби, діда утримувати внуків;
3. Обов'язок внуків, правнуків утримувати бабу, діда, прабабу, прадіда;
4. Обов'язок по утриманню братів та сестер;
5. Обов'язок мачухи, вітчима утримувати падчерку, пасинка;
6. Обов'язок інших осіб утримувати дитину;
7. Обов'язок падчерки, пасинка утримувати мачуху, вітчима;

8. Обов'язок особи утримувати тих, з ким вона проживала однією сім'єю до досягнення повноліття.

Завдання для самоперевірки

1. Складові обов'язку по утриманню братів та сестер;
2. Обов'язок баби та діда утримувати внуків.

Теми рефератів

1. Майнові права та обов'язки інших членів сім'ї та родичів та їх характеристика.

Тема 13. Усиновлення

План роботи

1. Поняття усиновлення;
2. Сутність усиновлення;
3. Сутність організаційно-правового механізму щодо усиновлення;
4. Суб'єкти відносин щодо усиновлення;
5. Поняття усиновленої дитини;
6. Особи, які можуть бути усиновлювачами;
7. Особи, які не можуть бути усиновлювачами;
8. Умови усиновлення;
9. Згода батьків на усиновлення дитини;
10. Згода дитини на усиновлення;
11. Усиновлення дитини без згоди батьків;
12. Згода другого з подружжя на усиновлення дитини;
13. Згода опікуна, піклувальника на усиновлення дитини;
14. Згода закладу охорони здоров'я або навчального закладу на усиновлення дитини;
15. Порядок усиновлення;
16. Обставини щодо можливості усиновлення, які враховують при винесенні рішення суду;
17. Правові наслідки усиновлення;
18. Визнання усиновлення недійсним;
19. Правові наслідки визнання усиновлення недійсним;
20. Скасування усиновлення;
21. Правові наслідки скасування усиновлення.

Завдання для самоперевірки

1. Що таке усиновлення?
2. Умови усиновлення та їх особливості.

Теми рефератів

1. Визначення усиновлення та його характеристика;
2. Правові наслідки скасування усиновлення та його особливості.

Тема 14. Усиновлення дітей громадянами України, які проживають за її межами, та іноземцями

План роботи

1. Усиновлення дитини, яка є громадянином України, але проживає за межами України;
2. Усиновлення іноземцем дитини, яка є громадянином України;
3. Окремі умови усиновлення дитини;
4. Порядок надання переважного права на усиновлення дитини;
5. Усиновлення дитини, яка є іноземцем і проживає в Україні;
6. Обмеження права іноземця на таємницю усиновлення дитини, яка є громадянином України;
7. Усиновлення в Україні іноземцем дитини, яка є іноземцем або особою без громадянства.

Завдання для самоперевірки

1. Особливості надання переважного права на усиновлення дитини.

Теми рефератів

1. Порядок усиновлення дитини.

Тема 15. Опіка та піклування над дітьми

План роботи

1. Поняття опіки та піклування над дітьми;
2. Сутність опіки та піклування над дітьми;
3. Умови встановлення опіки та піклування над дітьми;
4. Суб'єктами відносин щодо опіки та піклування над дітьми;
5. Діти, над якими встановлюється опіка, піклування;
6. Особа, яка може бути опікуном, піклувальником дитини;
7. Права дитини, над якою встановлено опіку або піклування;
8. Права дитини-сироти і дитини, позбавленої батьківського піклування, яка проживає у закладі охорони здоров'я, навчальному або іншому дитячому закладі, прийомній сім'ї;
9. Права та обов'язки опікуна. Права та обов'язки піклувальника;
10. Припинення опіки та піклування над дітьми;
11. Умови та порядок припинення піклування.

Завдання для самоперевірки

1. Поняття опіки;
2. Поняття піклування;
3. Хто є суб'єктом відносин щодо опіки та піклування над дітьми?

Теми рефератів

1. Визначення опіки та піклування над дітьми та їх особливості;
2. Порядок припинення опіки та піклування над дітьми.

Тема 16. Патронат над дітьми

План роботи

1. Поняття патронату над дітьми;
2. Відмінність патронату над дітьми від усиновлення над дітьми;
3. Відмінність патронату над дітьми від опіки та піклування над дітьми;
4. Зобов'язання патронатного вихователя;
5. Договір про патронат над дітьми;
6. Поняття та умови укладення договору про патронат над дітьми;
7. Порядок розірвання договору про патронат над дітьми.

Завдання для самоперевірки

1. Що таке патронат?
2. Яка відмінність патронату над дітьми від усиновлення?
3. Яка відмінність патронату над дітьми від опіки та піклування?

Теми рефератів

1. Порядок укладення договору про патронат над дітьми та його умови;

Тема 17. Прийомна сім'я

План роботи

1. Поняття прийомної сім'ї;
2. Поняття прийомних батьків;
3. Обов'язки прийомних батьків;
4. Особи, які не можуть бути прийомними батьками;
5. Поняття прийомних дітей;
6. Права, які зберігаються за прийомними дітьми.

Завдання для самоперевірки

1. Що таке прийомна сім'я?
2. Визначення прийомних батьків.

Теми рефератів

1. Прийомна сім'я - порядок та особливості.

Тема 18. Дитячий будинок сімейного типу

План роботи

1. Поняття дитячого будинку сімейного типу.
2. Поняття батьків-вихователів.

3. Поняття вихованців.
4. Умови проживання вихованців у дитячому будинку сімейного типу.
5. Права, які зберігаються за вихованцями дитячого будинку сімейного типу.
6. Порядок прийняття рішення про створення дитячих будинків сімейного типу.

Завдання для самоперевірки

1. Хто може бути вихованцями?
2. Перелік прав які зберігаються за вихованцями дитячого будинку сімейного типу.

Теми рефератів

1. Дитячий будинок сімейного типу, характеристика та особливості.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. Лепех С. М. Сімейне право України : навч. посіб. / С. М. Лепех ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л. : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2010. – 316 с.
2. Мазур О. С. Сімейне право України : навч. посіб. для дистанц, навч. / О. С. Мазур ; Відкритий міжнародний ун-т розвитку людини «Україна». – К. : Університет «Україна», 2005. – 116 с.
3. Оніщенко О. В. Сімейне право : навч. посібник / О. В. Оніщенко ; Національний авіаційний ун-т. – К. : НАУ-друк, 2009. – 111 с.
4. Сімейне право України (історія, традиції, сучасність) : навч. посіб. / [Андрусишин Б. І. та ін. ; за ред. Б. І. Андрусишина, С. І. Шимон] ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2013. – 449 с.
5. Сімейне право України : навч. посіб. для студентів ВНЗ / Ю. М. Фролов [та ін.]. – Донецьк : Донбас, 2014. – 340 с.
6. Сімейне право України : підручник / [Баранова Л. М. та ін.] ; за заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Жилінкової. – 3-тє вид., переробл. і доповн. – К. : Юрінком Інтер, 2011. – 260 с.
7. Сімейне право : підручник / [Л. М. Баранова та ін.] ; за заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Жилінкової ; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – 4-тє вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2012. – 320 с.
8. Цивільне та сімейне право України : підручник / ред. Є. О. Харитонов, Н. Ю. Голубєва ; Одеська національна юридична академія. – К. : Правова єдність, 2009. – 968 с.
9. Шимон С. І. Сімейне право : навч. посіб. / Шимон Світлана Іванівна ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. – 260 с.
10. Плани семінарських занять із предмету.
11. Питання модульних контрольних тестових завдань.
12. Питання до іспиту.
13. Перелік тем наукових рефератів.
14. Конспект лекцій.

Додаткова

1. Апопій І. В. Сімейне право України : навч. посіб. для студ. вузів / І. В. Апопій. – 2-ге вид., переробл. та допов. – К. : ЦУЛ, 2011. – 359 с.
2. Боднар Т. В. Сімейне право в системі права України / Т. В. Боднар // Право України. – 2013. – № 1. – С. 129–134.
3. Гриняк А. Шлюбний договір як підстава виникнення спільної власності подружжя / А. Гриняк // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 2. – С. 47–49.

4. Демиденко К. Є. Характеристика сімейних правовідносин та їх встановлення між батьками і дітьми / К. Є. Демиденко // Держава і право. – 2008. – Вип. 42. – С. 364–369.
5. Дзера О. Деякі проблеми врегулювання відносин власності подружжя в новому Сімейному кодексі України / О. Дзера // Юридична Україна. – 2003. – № 1. – С. 56–58.
6. Д'ячкова Н. А. Опіка як спосіб охорони майнових прав фізичних осіб : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Н. А. Д'ячкова. – К., 2006. – 21 с. 91
7. Євко В. Ю. Охорона дітей, позбавлених батьківського піклування : історичний аспект / В. Ю. Євко // Право України. – 2001. – № 8. – С. 107–110.
8. Євко В. Ю. Правова природа дитячого будинку сімейного типу / В. Ю. Євко // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – 2001. – Спецвипуск. – 338–343.
9. Євко В. Ю. Правові форми родинного виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування / В. Ю. Євко // Вісник Університету внутрішніх справ. – 1999. – Вип. 6. – С. 253–258.
10. Жилінкова І. В. Зміст шлюбного договору: проблеми законодавства та практики його застосування // Нотаріат для вас. – 2010. – № 9. – С. 23–30.
11. Жилінкова І. В. Інститут заручин: далеке минуле і найближче майбутнє / І. В. Жилінкова // Вісник Академії правових наук України. – 2001. – № 4 (27). – С. 130–138.
12. Жилінкова І. В. Проблеми правового режиму майна членів сім'ї : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / І. В. Жилінкова. – Х., 2000. – 39 с.
13. Лепех О. Правовий режим грошей як спільного майна подружжя / О. Лепех // Право України. – 2013. – № 10. – С. 85–95.
14. Лихолат І. Застосування ч. 5 ст. 93 СКУ: питання теорії та практики / І. Лихолат // Нотаріат для вас. – 2010. – № 9. – С. 23–30.
15. Лозова Г. Цивілістичні та сімейно-правові характеристики змісту шлюбного договору / Г. Лозова // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 2. – С. 44–46.
16. Негода О. А. Правові проблеми визначення поняття сім'ї / О. А. Негода // Держава і право. – 2007. – Вип. 37. – С. 426–433.
17. Павлова Л. Реалізація природного права на шлюб, сім'ю, материнство та батьківство / Л. Павлова // Право України. – 2004. – № 11. – С. 46–50.
18. Пігач Я. М. Сімейно-шлюбне законодавство на Україні після революції / Я. М. Пігач // Радянське право. – 1990. – № 7. – С. 77–79.
19. Реліч В. Деякі аспекти усиновлення українських дітей громадянами США / В. Реліч // Право України. – 2004. – № 5. – С. 40–43.
20. Ромовська З. В. Права та обов'язки батьків і дітей / З. В. Ромовська. – Л., 1975. – 148 с. 21. Ромовська З. В. Сімейний кодекс України: Науково-

практичний коментар / З. В. Ромовська. – К. : Видавничий дім «Ін Юре», 2003. – 532 с.

22. Спасибо-Фатєєва І. Правові режими спільного майна подружжя / І. Спасибо-Фатєєва // Право України. – 2013. – № 10. – С. 77–84.

23. Шевченко Я. М. Проблеми нового Сімейного кодексу України / Я. М. Шевченко, О. А. Шевченко // Правова держава: Щорічник наук. праць Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – К. : Вид. Дім «Юрид. кн.», 2002. – Вип.13. – С. 147–153.

Нормативно-правові акти

1. Віденська конвенція про консульські зносини від 24.04.1963 р. [Електронний ресурс]. – [Режим доступу] : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_047.

2. Конвенція, що скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів від 05.10.1961 р. [Електронний ресурс]. – [Режим доступу] : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_082.

3. Конвенція Про права дитини від 20.11.1989 р. [Електронний ресурс]. – [Режим доступу] : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021.

4. Конвенція Про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22.02.1993 р. [Електронний ресурс]. – [Режим доступу] : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/997_009.

5. Конвенція Про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 7.10.2002 р. [Електронний ресурс]. – [Режим доступу] : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/997_619.

6. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

7. Про внесення змін до переліку видів доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів на одного з подружжя, дітей, батьків, інших осіб : постанова Кабінету Міністрів України від 26.11.2014 р. № 651 [Електронний ресурс]. – [Режим доступу] : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/651-2014-%D0%BF>.

8. Про державну допомогу сім'ям з дітьми : Закон України від 21.11.1992 р. № 2811-ХІІ [Електронний ресурс]. – [Режим доступу] : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2811-12>.

9. Про державну реєстрацію актів цивільного стану : Закон України від 01.07.2010 р. № 2398-VI [Електронний ресурс]. – [Режим доступу] : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2398-17>.

10. Про єдину електронну систему обліку дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей, які опинились у складних життєвих обставинах, та осіб, які бажають взяти їх на виховання : наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 18.11.2008 р. № 4580 [Електронний ресурс]. – [Режим доступу] : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1200-08>.

11. Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів : постанова Пленуму Верховного Суду України від 15.05.2006 р. № 3 [Електронний ресурс]. – [Режим доступу] : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-06>.
12. Про затвердження Переліку додаткових видів грошового забезпечення та інших виплат, здійснених у грошовій формі, що не підлягають облікові при відрахуванні аліментів з військовослужбовців Збройних Сил України : наказ Міністерства Оборони України від 15.05.2013 р. № 316 [Електронний ресурс]. – [Режим доступу] : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0877-13>. 88
13. Про затвердження Переліку захворювань, які дають право на усиновлення хворих дітей без дотримання строків перебування на обліку в центральному органі виконавчої влади, до повноважень якого належать питання усиновлення та захисту прав дітей, а також до досягнення дитиною п'яти років : наказ МОЗ України від 27.12.2011 р. № 973 [Електронний ресурс]. – [Режим доступу] : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0352-12>.
14. Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу : постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.2002 р. № 564. [Електронний ресурс]. – [Режим доступу] : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/564-2002-%D0%BF>.
15. Про затвердження Положення про прийомну сім'ю : постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.2002 р. № 565. [Електронний ресурс]. – [Режим доступу] : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/565-2002-%D0%BF>.
16. Про затвердження Порядку вибуття дітей із закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, й соціального захисту дітей, до сімейних форм виховання : наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, МОН України, МОЗ України від 02.02.2007 № 302/80/49 [Електронний ресурс]. – [Режим доступу] : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0186-07>.
17. Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України : Наказ Міністерства юстиції України від 22.02.2012 р. № 296/5 [Електронний ресурс]. – [Режим доступу] : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12>.
18. Про затвердження Порядку здійснення добровільного медичного обстеження осіб, які подали заяву про реєстрацію шлюбу : постанова Кабінету Міністрів України від 16.11.2002 р. № 1740 [Електронний ресурс]. – [Режим доступу] : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1740-2002-%D0%BF>.
19. Про затвердження Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей : постанова Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 2008 р. № 905 [Електронний ресурс]. – [Режим доступу] : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/905-2008-%D0%BF>.
20. Про затвердження Порядку стягнення аліментів на дитину (дітей) у разі виїзду одного з батьків для постійного проживання в іноземній державі, з

- якою не укладено договорів про надання правової допомоги : постанова Кабінету Міністрів України від 19.08.2002 р. № 1203 [Електронний ресурс]. – [Режим доступу] : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1203-2002-%D0%BF>.
21. Про затвердження Правил державної реєстрації актів громадянського стану в Україні : наказ Міністерства юстиції України від 18.10.2000 р. № 52/5 [Електронний ресурс]. – [Режим доступу] : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00>.
22. Про Концепцію державної сімейної політики : постанова Верховної Ради України від 17.09.1999 р. № 1063-XIV [Електронний ресурс]. – [Режим доступу] : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1063-14>.
23. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23.06.2005 р. № 2709-IV [Електронний ресурс]. – [Режим доступу] : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2709-15>. 89
24. Про міжнародні договори України : Закон України від 29.06.2004 р. № 1906-IV [Електронний ресурс]. – [Режим доступу] : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>.
25. Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей : закон України від 02.06.2005 р. № 2623-IV [Електронний ресурс]. – [Режим доступу] : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2623-15>.
26. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III [Електронний ресурс]. – [Режим доступу] : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.
27. Про перелік видів добровільного медичного обстеження осіб, які подали заяву про реєстрацію шлюбу : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 20.12.2002 р. № 480 [Електронний ресурс]. – [Режим доступу] : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0044-03>.
28. Про перелік видів доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів на одного з подружжя, дітей, батьків, інших осіб : постанова Кабінету Міністрів України від 26.02.1993 р. № 146 [Електронний ресурс]. – [Режим доступу] : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/146-93-%D0%BF>.
29. Про попередження насильства в сім'ї : Закон України від 15.11.2001 р. № 2789-III [Електронний ресурс]. – [Режим доступу] : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2789-14>.
30. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя : постанова Пленуму Верховного суду України від 21.12.2007 р. № 11 [Електронний ресурс]. – [Режим доступу] : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v0011700-07>.
31. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав : постанова Пленуму Верховного Суду України від 30.03.2007 р. № 3 [Електронний ресурс]. – [Режим доступу] : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-07>.
32. Про соціально-економічну підтримку становлення та розвитку студентської сім'ї : указ Президента України від 4.08.2000 р. № 958

- [Електронний ресурс]. – [Режим доступу] :
<http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/958/2000>.
33. Про укладення та визнання дійсності шлюбів : Конвенція ООН від 14.10.1978 р. [Електронний ресурс]. – [Режим доступу] :
http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_916.
34. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III [Електронний ресурс]. – [Режим доступу] : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.
35. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV [Електронний ресурс]. – [Режим доступу] : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
36. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV [Електронний ресурс]. – [Режим доступу] :
<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. Довідково-інформаційні видання із сімейного права.
2. Електронні бази рефератів і наукових доповідей з актуальних проблем сімейного права на інформаційних носіях.
3. Сайт Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського
<http://www.nbuv.gov.ua/>
4. Сайт Національної парламентської бібліотеки України <http://nplu.org/>
5. Сайт Державної науково-технічної бібліотеки України
<http://www.gntb.gov.ua/ua/>